

SOSYAL BİLİMLERDE DİZİNLEME VE İNDEKSLEMENİN ESKİ VE YENİ
SORUNLARI:
WWW, ISI'YA KARŞI

2. Sosyal Bilimlerde Süreli Yayıncılık Kurultayı
13 - 14 Aralık 2007
TÜBİTAK-ULAKBİM
Ankara

H.Neşe ÖZGEN, Dr¹

Bu sunumda başlıca üç durumu tartışmak istiyorum: Birincisi Sosyal bilimsel çalışmaların yaygınlık ve etki değerlendirmelerinin eski sorunları üzerine. Sosyal bilim etkisi nedir ve yazdıklarımız nasıl değerlendirilir? Şimdiye kadar hem evrensel bilim içinde hem de Türkiye içinde değerlendirilme sorunları neler oldu? İkincisi sosyal bilimsel çalışmanın etki anlayışının değişme süreçleri üzerine. Nasıl etkiler uyandırıyoruz ve nerelere yansıyoruz? Türkiye'nin sosyal bilimsel çalışmaları hangi odalarda yankı buluyor ve bu yankıların hangileri giderek makbul hale geliyor? Son olarak da bu iki sorunlu alanın nasıl aşılabileceği üzerine, zaman kalırsa bazı önerilerde bulunmak istiyorum.

Paul Johnson, "Making Social Science Useful" başlıklı çalışmasında, sosyal bilimsel araştırmaların geliştirilmesine yönelik politikaları yapabilmenin en önemli yollarından birisinin *sosyal bilimlerin bilinmesi politikalarının* güçlendirilmesi olduğunu bildirir (Johnson, 2004: 24) Stephan ve Levin de 1991'de bilimsel performansın değerlendirmesini sorguladıkları "Bilimsel Performansta Eşitsizlikler" başlıklı çalışmalarında, iki ana sorunumuz olduğunu belirtir: 1) Bilimsel çıktıyı nasıl sayarız? ve 2) bilimsel eşitsizlikleri saptayabilmek için hususi bir istatistiki ölçüm var mıdır?. (s: 352). Her şey, Lotka'nın 1920'lerde: '19.yy'da, fizikteki toplam süreli yayınların bir örnekleminin dağılım sıklıklarının ölçmeyi önermesiyle başladı. Ardından Price da, 1963'te, bilim alanında yapılmış olan yayınlardan yarısının, toplam bilim adamlarının sadece %6'sı tarafından üretilmiş olduğunu buldu' (s:351). Böylece bilimin sosyolojisini yapanlar, bu dağılımın neden böyle eşitsiz olduğunu sormaya başladılar.

i) Sosyal Bilimlerde İndekslemenin Eski Sorunları:

Her şeyden önce, akademik property'mizin, yani araştırarak ve çalışarak ürettiklerimizin, diğerleri (ya da en azından kendi değer verdiğimiz topluluklar) tarafından da değerli görülebilmesinin, bilimsel etki yaratmasının ve kullanıma çıkarttığımız bazı önerme ve terimlerin/kavramların yaygınlaşmasının, bilimsel habitus'umuzun temelini oluşturduğunu belirtmek gerek. Araştırmaların yayınlarında etki katsayısı olarak adlandırılan *citation*'u ölçmek üzere geliştirilen teknikler, çeşitli zamanlarda eleştirilirler. Bu eleştirilerin başlıcaları,

¹ Prof. H.Neşe Özgen, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İİBF, Biga, Çanakkale, nozgen1@gmail.com

atflamalarda kullanılan ölçümlerin daha çok nicelik ölçtüğü ve niteliği ihmal ettiklerine ve bazı disiplinlerin veya çalışma alanlarının özgün şartları nedeniyle böyle ölçümlerin birörnekleştirilemeyeceğine dayanır. Türkiye’de bu tartışmalardan nasibini giderek daha yoğun biçimde alıyor. Kütüphanecilik sistemlerinin giderek daha çok ortaklaşmasına bağlı olarak ortak kabul gören ve YÖK’ün atama yükseltme ölçütlerinde önemli bir mihenk taşı durumuna gelen Thomson Scientific’in (ISI), giderek özellikle, yukarıda sayılan eleştirilere daha çok hedef olduğunu görüyoruz. Türkiye’nin Elsevier gibi, Scopus gibi, PASCAL gibi farklı indekslemeleri dikkate almaması ve ağırlıklı olarak Amerika kaynaklı, İngilizce basılan dergileri indekslediği için eleştirilen Thomson Scientific’in, pek fark edilmeyen bir özelliği de, bu indeksleme sisteminin üyeliğinin ciddi olarak maliyetli olmasıdır. ISI’ın giderek artan etkinliğinin görünmeyen bir nedeni, gerek indekslemenin içine girmek isteyen ve kabul edilen dergilerin, gerek kendisine katılmak isteyen indekslerin, gerek bu indekslemeden yararlanmak isteyen kütüphanelerin ödedikleri oldukça yüksek aidatlardır. Öte yandan bazı dergiler de çalışmaları yayınlamak için ücret talep etmekte, böylece en azından hakemlere, basıma ve ISI’ya ödediği fiyatı karşılamaya çalışmakta; kütüphaneler de elektronik veya kağıt üzerinden bu yayınlardan ve indeksten yararlanmak için okurdan/kullanıcıdan ücret istemektedir. Diğer bir deyişle, ISI’nın geliştirdiği sistem bir alışveriş alanı yaratarak, yayınevi, yazar, değerlendiren ve okurlar arasındaki property alanının güçlendiren ticari bir sistemdir. Öte yandan, ISI gerçek indekslemeyi ne kadar yapabilmektedir?

Ruff, 1979’da yaptığı çalışmasında, bir yayının etki alanını ölçtüğünü iddia ettiğimiz atıf ve akran etkisinin, altı ana kategoride sorgulanması gerektiğini söyler: 1) “çalışmanın bütününe gözden geçirme olarak atıflamak, 2) diğerleri arasında zikretmek (başlangıçta, kendi yapacağı çalışmanın temel taşları olarak değinerek geçmek gibi), 3) dışsallaştırarak veya tartışarak atıflamak (... gösterdiği gibi, veya tam cümlelerle), 4) bazı sakınımlarla atıflamak (her ne kadar.. da ... belirtiyorsa da..), 5) çalışmanın daha iyi olması gerektiğine dair bir eleştiriyle atıflamak, 6) kendi çalışmasının içinde, atılan çalışmayı pek çok kereler temel alarak kullanmak veya kendi kuramsal temeline almak’ (Ruff, 1979: 80-83). Öyleyse, atıflarla ilerleyen bir akran etkisinin, daha epistemolojik olarak sorgulamak zorundayız demektir. Ruff, kuramsal moleküler ölçme alanında önemli bir isim olan Profesör Istvan Kovacs ve yayınları üzerine geliştirdiği örnek olay çalışmasında, Kovacs’ın 1937-1975 yılları arasındaki etki değerlerini çeşitli açılardan ölçer. Örneğin, Kovacs’ın ülkesinin, Macaristan’ın savaşa girdiği yıllarda çok daha az atıf aldığını, savaş sonrası dönemde Kovacs’ın İngilizce yayın yapmaya başlamasının atıf sayısını nasıl artırdığını, dahası Kovacs’ın asıl yoğun atıflarının, onun temel çalışmalarının yapıldığı yıllarda ve kendisinin de İngilizce yazdığı yıllarda da değil, asıl olarak yayınlarına yapılan atıfların, kendi alanında İngilizce yayın yapan dergilerdeki diğer meslektaşlarının atıfları çıkmaya başladığında arttığını gösterir (s: 81-87).

Türkiye’de, çeşitli sosyal bilim alanlarında yayınlanan makalelerde, referansların çoğunlukla Anglo-Sakson kaynaklı olması, ancak Türkçe kitapların daha az ve Türkçe yayınlanmış makalelerin ise neredeyse hiç sayılabilecek kadar az atıflanması, çok düşündürücüdür. Stephan ve Levin de, bir araştırmanın yayınlandığı derginin değil de atıfının daha çok dağıtıldığını gösterirler. “Gini etkisine göre bakarsak, Allison ve Steward da, kimya, matematik ve biyoloji alanlarında, yayınların dağıtımından ziyade atıfların dolaşımında olduğunu gösteriyorlar” (Stephan ve Levin, 1991:356). Bu çalışmada, Stephan ve Levin, çok az sayıda kendi başına yayın yapan yazarın daha az ama çoklu yazarlı makalelerin daha çok atıf aldığını; her ne kadar bunun bir nedeninin çoklu yazarlı makalelerin atıflarının tek tek her bir yazar için ayrı ayrı puanlanması olduğunu, yani toplam bir değeri paylaşmak yerine her bir yazara aynı miktarda atıf puanının verilmesi olsa da asıl olarak fazlaca atıf almanın nedenlerinin makalenin uzunluğu, yazarın döneminde çokça çalışılan bir alanda yayın

yapması (etken paradigmaya yatkınlık), yazarın çalıştığı alanın döneminde artan oranda yaygınlaşan bir alan olması, bir konular hiyerarşisinin bulunması, yazarın kendisinin bilinen bir araştırmacı olması, yazarın bulunduğu kurumun saygın ve tanınmış olması ve son olarak da *cronism*'in genişliği olduğunu vurgularlar (s: 351-356). Buradaki *cronism*'in anlamı, yazar-spesifik atıf tekniğinin önde tutulmasından dolayı, çapraz atıflar yoluyla bir derginin etki faktörünün de yükselmesi ve derginin böylece saygınlığının da artmış olduğunun düşünülmesidir. Böylece, birden fazla yazarlı yayınlarda, her bir yazara yapılan atıfların toplam puandan fazla olması bir yana, yazarların birbirleriyle atıflaşmasının ve her bir yazara yapılan atıfların derginin saygınlığını artırması ve bu da, bu yazıların atıflarının da giderek yaygınlaşmasıyla sonuçlanabilmektedir. Stephan ve Levin'in belirttiği gibi, yayınlardan ziyade atıfların dolaşımında olması önemli bir bulgudur ve böylece birkaç yazar öbeği az sayıda veya niteliği fazlaca sorgulanmayan yazılarını da, çapraz atıflarla besleyerek hem yayınlarını hem de dergiyi önemli hale çok kısa sürede getirebilmektedir. Örneğin, son dönemlerde eğitim, işletme, sosyal mühendislik, yönetim, strateji vb. alanlarda, bazı indekslere yatırım yapmış olan dergilerde, bazı yazar gruplarının çapraz atıflarla hem dergileri hem de yazarları yükselttiklerini görüyoruz. Öyle ki, Ruff, 1964-75 arasında fizik alanındaki ortalama etki değerini dünyada 0.354 olarak verirken, Türkiye'de bazı alanlarda etki değerleri bu oranın çok üzerine çıkabilmektedir. Bitki bilimlerinde örneğin 1981-2006 için 4.75, Çevre Mühendisliği için 4,42, Genetik ve Kalıtım için 10.10; Psikoloji için 4,29; İş, Finans 2,76; Sosyoloji için 3,17 ve Yönetim için 3,83 etki değeri vardır (TÜBİTAK, 1981-2006, T6.1). Atıfların kendine olanlar hariç bakıldığında ise etki değerleri düşmektedir: 2002-2006 arasında tüm sosyal bilimler alanında yapılan atıfların etki değeri 1,08'den 0,657e düşer.

Burada, atıfların nitelik ölçmekten ziyade nicele yönelik ölçüm yaptığını dikkate almak gerekmektedir. Ancak kanımca çok daha önemli olan sorun, indekslemenin sadece ISI'a yüklenmesi ve ISI'nın da ticari bir kurum olması, öte yandan üniversitelerin tek ölçücü olarak indekslemeyi teşvik etmesi, yazarların *cronism* yoluyla dergileri ve kendi yazılarını belirginleştirmesi ve bunun sonucunda da fasit dairenin niceliksel ölçümleri yücelterek kapanmasıdır.

Ölçümlerin bir başka gizil sorunu, hem eski hem de devam edegelen sorunu, sosyal bilimler etki değerlendirmelerinin hala Frascati tekniğiyle yapılmasıdır. 2005 yılında TÜBA öncülüğünde çalışmalarına başlamış ve büyük oranda tamamlanmış bulunan "Sosyal Bilimlerde Öngörü" komisyonlarından bir tanesinde; **"Sosyoloji, Antropoloji ve Kültür Araştırmaları** ekibinde² değerlendirmeler ve destekleme politikaları önerilmişti. Bu çalışmada, Fizik bilimleri ve tıp gibi bazı mekanik ve mühendislik ve teknik sağlık uygulamaları gibi alanların etkinlik ve verimliliğini ölçmek amacıyla geliştirilmiş olan Frascati ölçütlerinin sosyal bilimlere uygulanmasının ne denli hatalı sonuçlar doğurabileceğine de değinilmiştir.

TÜBİTAK ve TÜBA'nın gerek geçmiste gerek yeni strateji programlarında ilerleme ve gelişmenin temel unsurları olarak ele aldıkları "verimlilik" ve "yararlılık" zeminleri; esas olarak "ölçme-değerlendirme" ve "karşılaştırılabilirlik" esasları çerçevesinde somutlanır.

² Bu çalışma, Türkiye Bilimler Akademisi Sosyal Bilimlerde Öngörü Projesi Kapsamında, Bahattin Akşit, Tahire Erman, Akile Gürsoy, Ahmet İçduygu, Sibel Kalaycıoğlu, Ayşe Öncü, Ferhunde Özbay, H. Neşe Özgen, Nükhet Sirman, Nadir Suğur ve İsmail Tufan'ın Katılımları İle Hazırlanmış Olan **"Sosyoloji, Antropoloji Ve Kültür Araştırmaları Öngörü Raporu: Mevcut Durum Saptaması, Yeni Eğilimler Ve Bazı Öngörüler"** Başlıklı Rapora Katkı Olarak, Eylül 2006'da TÜBA'ya Sunulmuştur.

Diğer bir deyişle; yeni zamanların bilim anlayışının temelinde bu iki esas yatmaktadır. Bilimsel alanların önceliklerini belirlemek, ayrıca o disiplinin gelişmişlik göstergelerini belirlemek, karşılaştırmak vb. niyetlerle girişimlerde bulunulmakta; bu amaçla da uluslararası çerçevelerde kabul görmüş olan bazı evrensel ölçücüler dikkate alınmaktadır. Bu ölçücülerden en önemlisi de OECD'nin yayınladığı ve bu konuda uluslararası bir eşitlik ve standart getirmeye yarayan *Frascati Manual* (1980) diye bilinen eserdir. Bu çalışma 1983 Türkiye Araştırma ve Geliştirme Envanteri'ne kaynak oluşturmuş; 1986 yılında da Doç. Dr. Çelik Tarımcı, Dr. M. Çetin Koçak ve Dr. Servet Mutlu tarafından dilimize çevrilmiştir. 2005 yılında da TÜBİTAK bu çalışmayı tekrar çevirtmiştir.

Bu kitabın amacı, Ar-GE yapan birimlerin sınıflandırılabilmesi ve karşılaştırılabilmesidir. Bu yolla örneğin mühendislik ve fizik bilimlerinde yapılmış olan çalışmaların kavramsal ve teknik terim analizi yapılarak; standart bir sınıflamaya gidilebilmekte; ek olarak bu şekilde sunulan veya önerilen bir proje veya çalışmanın da “verimlilik” miktarı, içerdiği AR-GE'nin çeşitli kıstaslarla karşılaştırılabilmesine olanak vermektedir. Böylece fizik bilim, tıp, mühendislik, teknik, vb. alanlarda bütün çalışmaların bir tür verimlilik analizi temelinde sınıflanması ve sıralanması olanaklı hale gelmiştir.

Ancak *Frascati* Ölçümlerinin kullanılmasında, bizler açısından önemli bir farklılık vardır: Bu ölçütler sosyal bilimlerdeki pek çok çalışma için kullanılamamaktadır. Gerçi örneğin üniversite kapasitesinin değerlendirilmesinde, yüksek lisans performansı ve öğretim üyesi oranları vb. kriterlerle *Frascati* Rehberi bazı kriterler üretmiştir. Ama yine de, örneğin sosyal araştırma projeleri için veri toplama vb. araştırma faaliyetlerinin *Frascati* içinde yer alan verimlilik ve teknik yarar ilkesine hiç bir biçimde uymadığı kabul edilmektedir. Yine benzer olarak, bilimsel ve teknik bilgi sağlayan kuruluşların çalışmalarının içindeki bilgi sağlama alanı ölçüme tabi değildir.

Ölçeğin A+G'nin sınırları kısmında (d) maddesinde, ***‘Birçok sosyal bilimci belirli bir probleme sosyal bilimlerin kabul edilmiş metodoloji ve gerçekleriyle yaklaşırsa da bu bir araştırma sayılmaz.’*** (s: 15) denilmektedir.

Oysa bütün bu bilgilerin aksine, gerek TÜBİTAK gerek TÜBA uzun bir zamandır hem bilim insanlarının kaydedilmesi, değerlendirmesi ve hem de ölçülmesinde bu ölçütleri eşit olarak kullanmayı bir eşitlik addetmektedir. Örneğin TÜBİTAK'ın TARABİS envanterindeki tüm kriterler teknik ve hatta tıp bilimlerinin verimlilik ölçümlerine uygun olarak sınıflanmıştır. Böylece sosyal bilimcilerin “Araştırmanızın AR-GE kapasitesi nedir?” sorusuna vereceği hiç bir yanıt yoktur ve böylece bir sınıflamadan mahrum kalmakta ve bu yüzden de ölçme ve değerlendirmelerde sınıfta kalmakta, ödül alamamakta hepsinden önemlisi verimsiz bir disiplin olarak görmezden gelinmesi kolaylaşmaktadır.

Benzer olarak da TÜBA'nın uluslararası yayın desteğinde yer alan dergilerin sınıflaması, yine bu ölçütlere göre yapıldığından bütün sosyal bilimler dergileri daha alt kategorilere girmekte ve sadece bu yüzden, sosyal bilimcilere sağlanan destekler az olmaktadır.

Böylece sosyal bilim bölümlerinin daha az pay alması, gereksiz olarak görülmesi, kayıtlara girmemesi, daha az yayın ve etki sahibi olmakla suçlanması da haklılık kazanmaktadır.

ii) Yeni Sorunlar, Yeni Fırsatlar:

Bugün ise, Sosyal bilimlerin karşı karşıya olduğu iki ana sorun vardır: küreselleşme ve buna bağlı olarak gelişen bireycilik. “Küreselleşme” diyor Adams, “deneyimin dokusunun ve orijininin artan biçimde ulaşır hale gelmesi anlamına geliyor burada. Günlük hayat rutinlerinin, kültürel eklektisimle tanımlanması giderek artıyor ve bizim kimliklerimiz de bir “banal kosmopolitanizm” tarafından artan oranda biçimleniyor... Bireycilik de buna yakın bir süreçte tanımlanıyor: Bireysel failer ikincil modernitenin merkezine oturdular: Seçme egzersizleri, kim olduğumuzu belirlemede hayati bir öneme sahip ve bir vakitler kimliğin yöneltici noktalarını gerçekleştiren sınıf, hane halkı, ulus-devlet vb. tüm zombi kavramların yerini alarak, sosyal yapının temel yapıştırıcısı oldu. Bir kez bu gerçekleşince de, bireyselleşmenin deneyimsel sürecinin tamamını buna yüklemeye başladık” (Adams, 2004: 587-588). Bu iki yeni gelişmenin karşısında sosyal bilimlerin yerini anlamaya her zamankinden daha çok ihtiyacımız var.

Deneyimsel sosyal bilimsel çalışmalar, açıkçası devletin etkisi, çabası, parası ve öncelikleriyle çok daha fazla yönlendirilir. Ancak buradaki yeni gelişen sorunsal, küreselleşmekte olan bir dünya ve onun getirilerini de kapsayan yeni bilimsel çalışmaların alanlarının ve kapsamalarının sapmasına yönelik olarak tartışılmalıdır (Bkz. Tekeli, 2002). Bundan böyle tek siyasal aktörün devlet olmadığı bir dünyanın olanak ve etkilerini de taşıyan bir sosyal bilim alanına doğru gidiyoruz: Yeni güç aktörleri yerel yönetimler, siyasi hareketler, ticari şirketler, gönüllü kuruluşlar vb.ni de kapsıyor (Kaase, 2000).

Bu dönemin diğer bir özelliği, netin giderek artan oranda kullanılması, bazı yazarların ve araştırmacıların, kendilerine hem akademik hem popüler alanlar açmak için hem de ticari endeksleme sistemi içine girmeyen, giremeyen ve girmek istemeyenlerin kendilerine *habitus* olarak neti kullanmaya başlamalarıdır. İnternetin içeriğinin artık başladığı dönemden çok değişik olduğunu fark ediyor olsak da, bazı çevreler popüler ve saygın olma arasındaki uçurumun giderek kapandığını, yaygın tanınma arayışının malumat paylaşmayla sınırlandığını, dahası, bu durumdan en çok sosyal bilimlerin zararlı çıktığını iddia ediyorlar.

Öte yandan, Üniversitelerin yayınları akademik yetiştirme ve sesini duyurma için en gerekli olan yayıncılığı yeterince benimseyemedi ve ilerletemedi. Bunun bir sonucu olarak da pek çok akademisyen kendi yayınının dağıtımını konusunda zorlanıyor, kendi web sayfalarında kendi yayınlarını tanıtımını yapmaya çalışıyorlar. İnterneti bir *habitus* olarak kullanmaktan yana olanlar ise, kişisel kalmaya mahkum, ticari sistemler içinde varolamayan yazarların araştırmalarını çok daha yaygın hale getirdiğini; meslektaşların paylaşımını artırdığını, günlük dilin de bir denetim unsuru olarak araştırmaların içine girdiğini dahası çoklu siyasal aktörlerin dünyasını beslediğini ve sırf bu nedenle demokratik bilim anlayışına yakınlığına inanıyorlar. Bütün bunlar, bazı akademisyenlerin uygulayıcılarla/aktivistlerle daha yakınlaşmasına yol açıyor öte andan bu durum, sosyal bilim araştırmalarının pek çok kullanıcısının da ciddi biçimde hayal kırıklığına uğramasına kaynak oluşturuyor.

Oysa modern sosyal bilimsel çalışmaların başlangıçtaki önemli bir iddiası da, çağımızın sorunlarını *tanımlamak*, çeşitli toplulukların bu sorunlarla başa çıkabilme yolları için *yol göstermek* ve olası çözümler için *tartışmalar* başlatmaktı. Aydınlanmanın asıl iddiası: Bilginin fildişi kulesinden inmesi, bilimin kitlelere verilmesi, sıradan insanların bilimin bilgisine erişebilmesi ve böylece insanlığın aklının yücelmesi değil miydi? Öyleyse neden bazı grup, topluluk ve siyasal grupların, tek siyasal aktörün devlet olmadığı bir dünyada, kendi

çözümlerini kendilerinin arama davranışına karşı tepkiliyiz? Neden bazı sosyal bilimsel çalışmaların yaygın olarak daha çok bilinmesini sağlayacak ve farklı siyasi/sosyal aktörlerin dünyasında bakış açılarını geliştirip çeşitlendirerek yayınlarımızı daha çok okunur ve bilinir hale getirmekte çaba sarfetmeyelim?

Şimdi durup buradaki soruyu nasıl sormamız gerektiğine bakalım: Sosyal bilimsel bilginin -/şimdiye kadarki bütün tartışmaları da içererek- değerlendirmesini nasıl yapmalıyız? Bilginin ve kullanımının etki değerlendirmesini nasıl yürütmeliyiz? Bir sosyal bilimcinin üniversitede kalmasının gerekliliğini nasıl ölçmeliyiz? Ona evrensel değerlendirmelerin etik temelini bozmadan bilimin yaygınlaşması ve demokratikleşmesi hedefini nasıl tuttururuz?

Sosyal bilimlerin eski ve yeni sorunsalları birbirini besleyerek ilerler görünüyor: Eski değerlendirmelerin bir nedeni olan ticarileşme (ISI sistemine odaklanma), internetin kullanımına da damgasını vurabilir. Eski ve yeni etki değerlendirmeleri *Short time action impacting*'den son derece etkilenmekte benzeşiyorlar. İnternetin enformatif bilgiye erişmeyi artırması, bazı alanlarda *cronism*'i körüklüyor; etkin paradigmaları artırıyor. Etkinin küçük gruplarda manipasyonu ISI'nın tek ölçüt olarak alınmasının sonuçlarından birisiydi ve WWW de benzer bir yolda kullanılabilir. Ortalama bir akademisyen, bilimsel yayınlarından daha çok, netteki bloglarıyla ve veya internette dolaşan dedikodu veya atıflarla yükselebiliyor. Bu da bir başka *Habitus*'u doğrular, başka bir *property*'i mümkün kılıyor. Sosyal bilimcilerin Frascatiye girme çabası nedeniyle paradigmanın ticari araştırmalara yönelmesi, *cost-effective* politikalarla çalışma yapmak; hızlı, karlılığa ve popüler olmaya yönelik davranışların meşruluğunu körüklüyor. Yani WWW devrede ama ISI da devrede. İktisatçıların devlet ve diğer sosyal aktörlerin kurumlarında büyük oranda yer alması ancak sosyologların etki alanlarındaki darlık söz konusu. Henüz bir meslek tanımı ve kadrosu bile yok. Öte yandan, çok az kurum ve kuruluş sosyolojik bilginin özel bir türüne ihtiyacı olduğunu bilir ve daha da azı, özel bir alanda bilgi talep eder. Bunların daha da azı ise sosyolojik bilgi çevreleriyle iyi tanımlanmış bir ilişkiye girebilir.

Buradaki muradım asla evrensel etik değer dışına çıkmak değil, aksine evrensel etik değerinin tam bir tartışmasını yapmak ve böylece ticari bir oluşum olarak tek ISI'yı almanın, bir başka ticari oluşumu ne kadar beslediğini gösterebilmek. Sosyal bilimciler olarak kendimize sormalıyız: Neden ULAKBİM evrensel indekslere eklenemedi? Neden ISI, tek etki değerlendirme ölçütü olarak alınıyor?

Sosyal bilimcinin yaptığı-veya önerdiği- işlerin etkilerini *bibliometric* ölçütlerle ölçmek ve karşılaştırmak zorunda olduğumuzu biliyoruz. Ancak bu karşılaştırmanın ilkeleri, şimdiden sonra daha başka ölçücülerle yürümek zorundadır. Ek olarak 'Havza Etkisi' ölçülmelidir. Bu havza (Türkiye Sosyal Bilimlerinin etki alanları) hem coğrafi hem de sosyal etkiyle birleştirilebilir. Türkiye'deki fizik ve sosyal bilimlerin havzasının sınırlarının nereleri olacağına, birlikte karar verilmelidir. Örneğin, NORDFOSK 1973 kriterleri, *Nordic Impact* adı verilen etkiyi ölçebilmek için, bütün Nordik ülkeleri eşit olarak almışlar ve böylece etki ölçmüşler (Bjarnason ve Sigfusdottir, 2002). Bu çalışma, bazı bölümlerin *powerhouses* olarak işlediğini, yani bazı araştırma alanlarında çekici lokomotif rolü oynadığını; bazı bölümlerin tüm yayınlarının indeksli olduğunu ve kendi dergilerinin bulunduğunu öte yandan bazı bölümlerde ise neredeyse hiç yayın ve atfın olmadığını göstermiştir. Bjarnason ve Sigfusdottir, bu durumun bu bölümler için aslında tam olarak verimsizlik demek olmadığını, aksine havza etkisi ölçütünün kullanılmasıyla, bölümlerin gerçek etkinliklerinin açığa çıkabileceğine işaret ediyorlar. Bölümlerin etken paradigmada üst üste yayın yapmalarının karlılığına kaçmaksızın, bölümler arasında bilimsel işbölümünün öne çıkartılmasını;

kamusal paylaşım, sosyal etki, daha çok araştırma alanı açmak gibi etkilerinin sosyal bilim araştırmalarında dikkate alınmasını öneriyorlar (Bjarnason ve Sigfusdottir, 2002: 265).

Sussex'ten Hicks ve Katz da ölçme ve değerlendirme kriterlerinin "Akran Etkisi" ilkesiyle yürütülmekten daha ileriye gitmesini teklif ediyorlar (Hicks ve Katz, 1996: 379-390). Akran etkisi'nin havuzunun, şimdiki ölçümlerden daha geniş bir alana taşınması gerekiyor. Yani, eğer bir çalışmanın yararlılığı ve etki alanlarını ölçmeye yelteniyorsak, bu etki alanlarını genişletmeliyiz.

Ziman ve Gibbons *et al'*ı izleyerek, Hicks ve Katz, İngiltere'deki SCI'e yönelik üç yeni ölçüt önermektedirler. '1) Uygulamanın içeriği: Uygulama daha çok bilgi üretmelidir, 2) Disiplinlerarasılık: Bilimsel araştırmanın çözümleri konusunda, dışarıdan disiplinlerden daha çok bağlantı kurulmuş olmalı, bilginin disiplinlerarası akışı sağlanmış olmalıdır; 3) Araştırmayı gerçekleştiren grubun bileşimi: Araştırma entelektüel olarak ve örgütsel olarak heterojen gruplar tarafından gerçekleştirilmeli ve bu durum da bütün proje boyunca sürmelidir, bu sonuncuyu gerçekleştirmek için ise: a) Çalışmanın potansiyel alanları genişletilmelidir, sadece akademik değil akademi dışı, araştırma merkezleri, hükümet kuruluşları, endüstri laboratuvarları, *think-tankler* vb devreye girmelidir; b) Bağlantılar her türden yapılmalıdır, elektronik, enformel ve sosyal bilgi aktarımları kullanılmalıdır; c) Bilgi akışının ve bilimsel bilginin bu yeni biçimlerinin alabildiğine yaygın paydaşlara geri döndürülmesi de sağlanmış olmalıdır(s:381-82)'. Böylece disiplinlerarası çalışmaların, yayınların ve dergilerin de artacağını ve bilimin eşitleyici ve *yolgösterici* etkisinin yeni bir sosyal içeriğe kavuşacağını umabiliriz.

KAYNAKLAR:

- Adams, Matthew, Book Reviews, *The British Journal of Sociology*, 2004, 55:4, 587-88.
- Bjarnason, Thoroddur ve Sigfusdottir, Inga Dora, "Nordic Impact: Article Productivity and Citation Patterns in Sixteen Nordic Sociology Departments", *ACTA Sociologica*, 2002, vol: 45, pp: 253- 267.).
- *Frascati El Kitabı (1980) Bilimsel ve Teknik Çalışmaların Ölçülmesi.*; çev: Doç. Dr. Çelik Tarımcı, Dr. M. Çetin Koçak ve Dr. Servet Mutlu, (1986), VMS Matb. Ankara.
- Hicks, Diana M. Ve Katz, Sylvan, "Where is Science Going?", *Science, technology and human values*, 1996, 21:4, pp: 379-406.
- Johnson, Paul, "Making Social Science Useful", *The British Journal of Sociology*, 2004, 55:1,
- Kaase, Max, "Political Science and the Internet", *International Political Science Review*, 2000, 21:3, pp: 265-282.
- Ruff, Imre, "Analysis of Scientific Career: A Case Study", *Social Studies of Science*, 1979, 9:1, European Issue, pp:81-90.
- Stephan, Paula E ve Levin, Sharon G., "Inequality in Scientific Performance: Adjustment for Attribution and Journal Impact", *Social Studies of Science*, 1991, 21:2, pp: 351-368.
- Tekeli, İlhan, "Sosyal Bilimcilerin Performanslarının Değerlendirilmesinde Kullanılan Ölçütleri Tartışmaya Açmak", *Toplum ve Bilim*, 2002, 95, s: 159-170.
- TÜBİTAK, *Türkiye Bilimsel Yayın Göstergeleri*, 1981-2006, T6.1.